

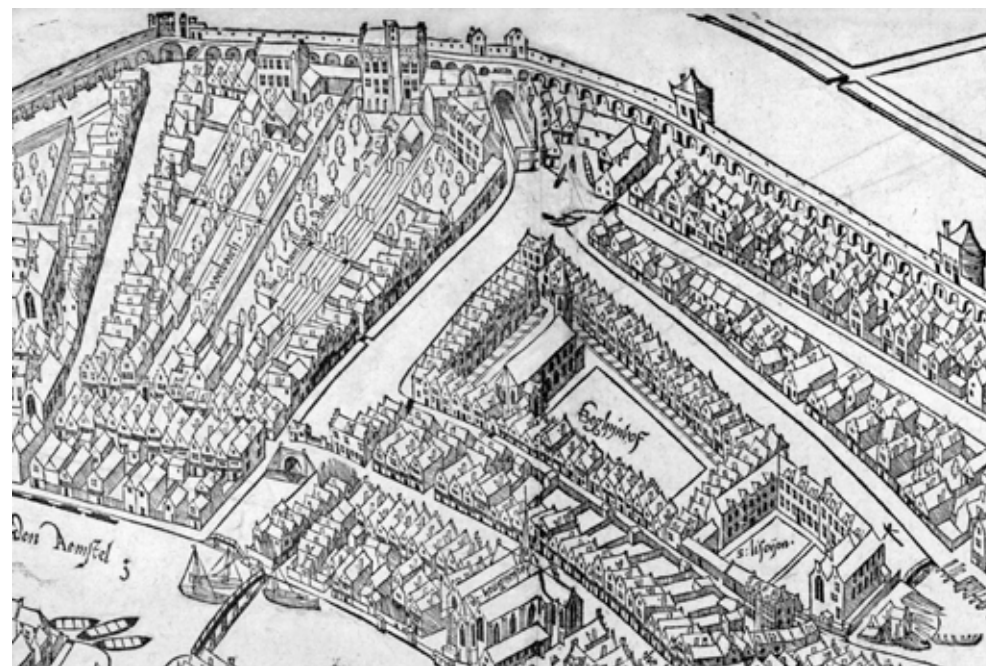
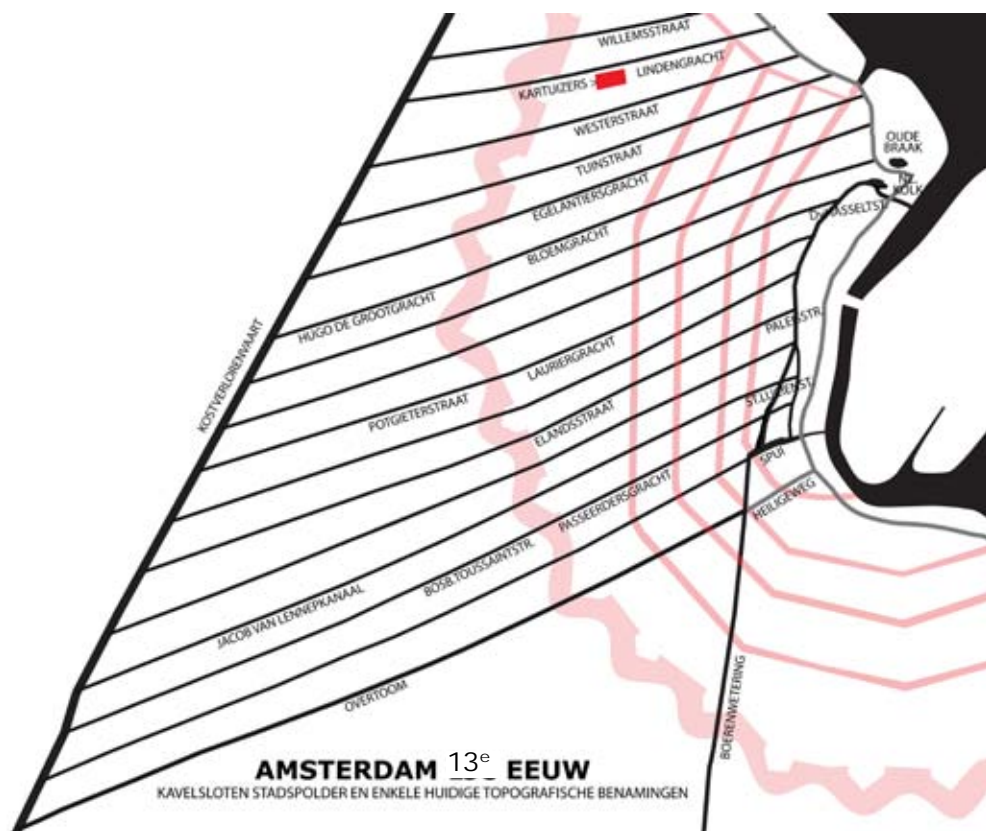
is de Nieuwezijds wel gegraven?

Is de Nieuwezijds wel gegraven?

Omdat de opeenvolgende burgwallen in de dertiende en veertiende eeuw steeds met *grafte* werden aangeduid en daar *graft* van *graven* komt en dus mensenwerk is, worden we verzocht de Nieuwezijds Voorburgwal als gegraven te beschouwen. Ik ben daar niet zo zeker van!

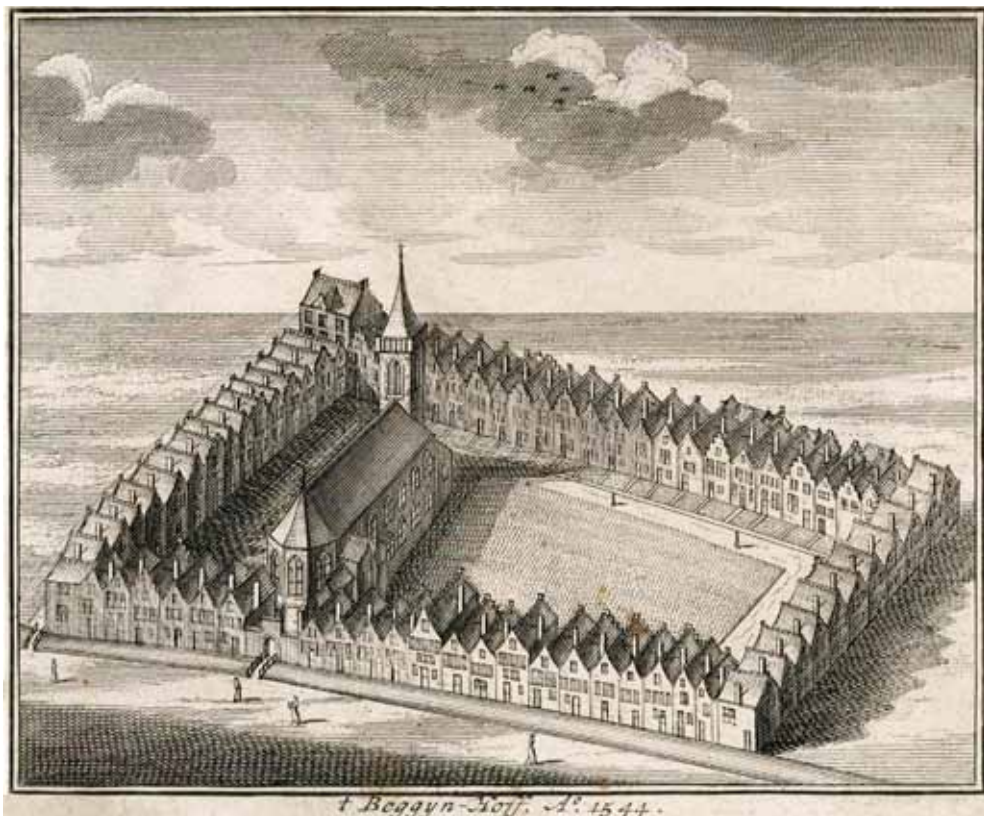
De ontginning van Amstelland ging gepaard met een afwateringskanaal door de Binnendijkse Buitenveldersepolder, de Boerenwetering, die via een spui in de Amstel uitmondde. Door het rond 1260 leggen van de dam, benedenstreams in die rivier, bleek de afvoercapaciteit van de Amstel soms onvoldoende en overstroomde de wetering vlak voor het spui

regelmatig. Daardoor ontstond in een deel een moeras, ter plaatse van het latere begijneneiland, de driehoek tussen het tegenwoordige Spui, Gedempte Begijnensloot en Nieuwezijds Voorburgwal. Te zelfdertijd ongeveer werd de zuidelijke stadsgrens – de huidige Sint Luciënsteeg – naar het Spui, i.c. de Boerenwetering, verlegd. Voor het moeras langs werd een sciltraming (paalwerk) geplaatst, maar daarachter bleef het drassig. De bewoners van de nieuwe wijk, de Bindwyck, werden beschermd tegen het moeras door ophoging van de grond en een scheisloot, de Begijnensloot. Die naam ontleende de sloot aan de begijnen, die zich even na 1300 vestigden (eerste vermelding in een baljuwrekening van 1307-'08) in een woonhuis buiten de stedelijke bebouwing, op een terrein dat

Boven: *Het Begijneneiland zoals het op de vogelvluchtkaart van Cornelis Anthonisz van 1544 voorkomt. Het is dan volledig in gebruik als hof voor de begijnen, het Sint Luciënsteeg en de stadsschuitenwerf (zie ook de volgende pagina).*

Links: *De verkaveling van de Stadspolder in de 13e en 14e eeuw.*

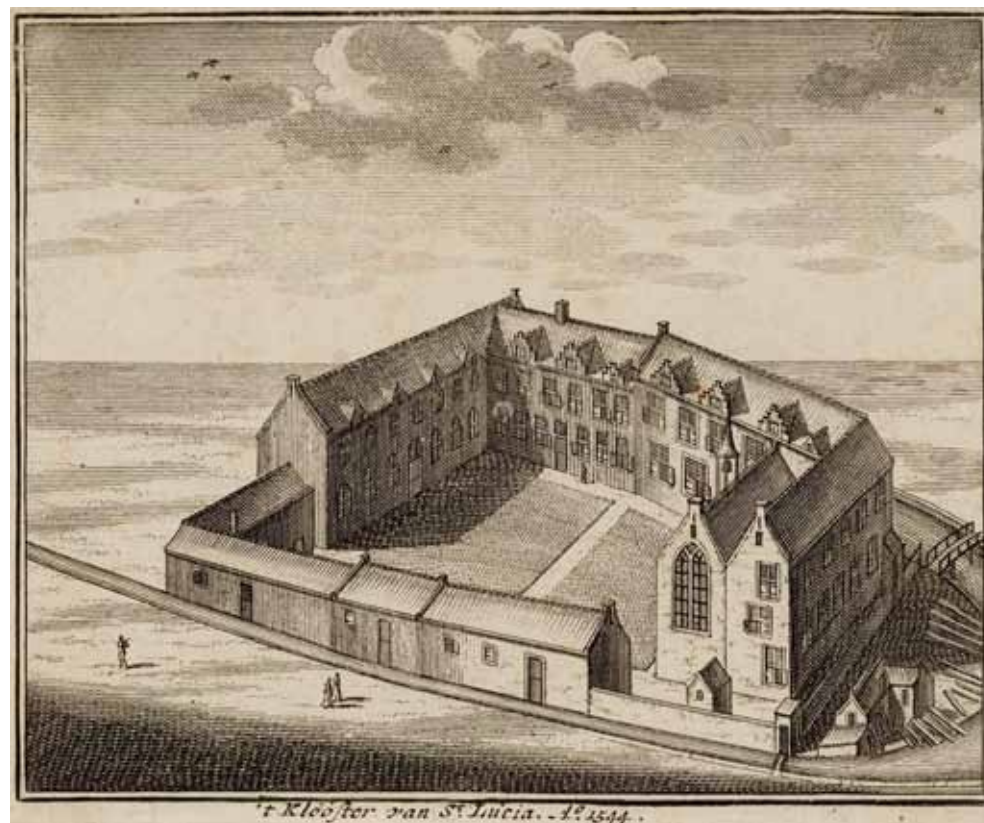

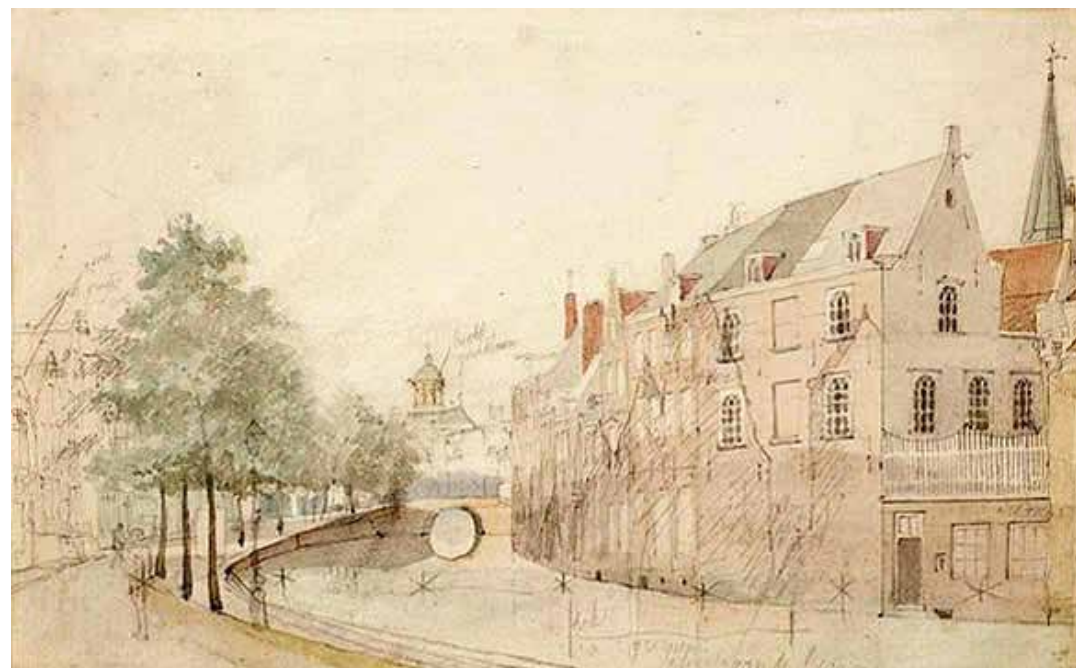
nu bekend staat als de ‘Grote Hof’. Toen de begijnen wilden uitbreiden stelde de stad Amsterdam hen het moeras ter beschikking. Dat moesten ze wel zelf bewoonbaar maken! De begijnen waren daarmee niet overvraagd, namen gereedschap ter hand en hoogden het moeras stukje bij beetje op met afval, huisvuil en puin. Een eerste vermelding van de geslaagde drooglegging dateert van 1367 en de bewoning van het voormalige moeras van 25 april 1389. Dat staat nu bekend als de ‘Kleine Hof’.

Boven: Het Begijnenhof, zoals het op de vogelvluchtk kaart van 1544 voorkomt. De Grote Hof is rechts, de Kleine Hof links van de kapel.

Rechts: Ten noorden van het complex van de begijnen lag het Sint Luciën klooster. Uiterst recht is nog een deel van de stadsschuitenmakerswerf te zien.

maar maakte het mogelijk dat iets voor 1414 een deel van – wat we het ‘Begijneneiland’ zijn gaan noemen – aan de ‘zusters van het gemene leven’ van het Sint Luciënconvent verkocht kon worden. De pater, die de zusters begeleidde, fungeerde tevens als biechtvader voor de begijnen. De begijnen verzochten in 1417 het stadsbestuur met succes de grond van de Kleine Hof te mogen kopen. Daarmee werd de hof naar het zuiden verlegd, wat aan de bebouwing nog steeds te zien is. Ook kregen de begijnen het gedaan dat het stadsbestuur beloofde nooit de strook grond tot het Spui te bebouwen, zodat er blijvend vrij uitzicht zou zijn. Daar danken we vandaag dat best wel leuke pleintje aan, dat met de boeken- en kunstmarkten een mooie bestemming heeft gekregen.

Zover over het droogleggen van het moeras ten westen van het spui van de Boerenwetering. Men hoeft geen waterloopkundig laboratorium te raadplegen om te bedenken wat er met het overtollige water gebeurde, dat het spui van de Boerenwetering niet kon verwerken. Dat zocht zich een weg naar lager gelegen gebied en dat was richting het IJ in het noorden. Nu was de ontginning van Amstelland gedurende de dertiende eeuw al afgerond en lag er langs de jonge nederzetting een dijksloot met een kade om de watersystemen te scheiden. Een nieuw spui op de Amstel werd ter hoogte van de Dirk van Hasseltssteeg gemaakt, nu ná de dam in de Amstel gelegen. Het regelmatig ongecontroleerd wegstromen van overtollig water heeft de dijksloot door afkalving vernield, waardoor die een grillige verloop kreeg.

Boven: De achterzijde van de huizen op de Begijnenhof stonden tot de demping in 1884 aan het water van de Nieuwezijds Voorburgwal.

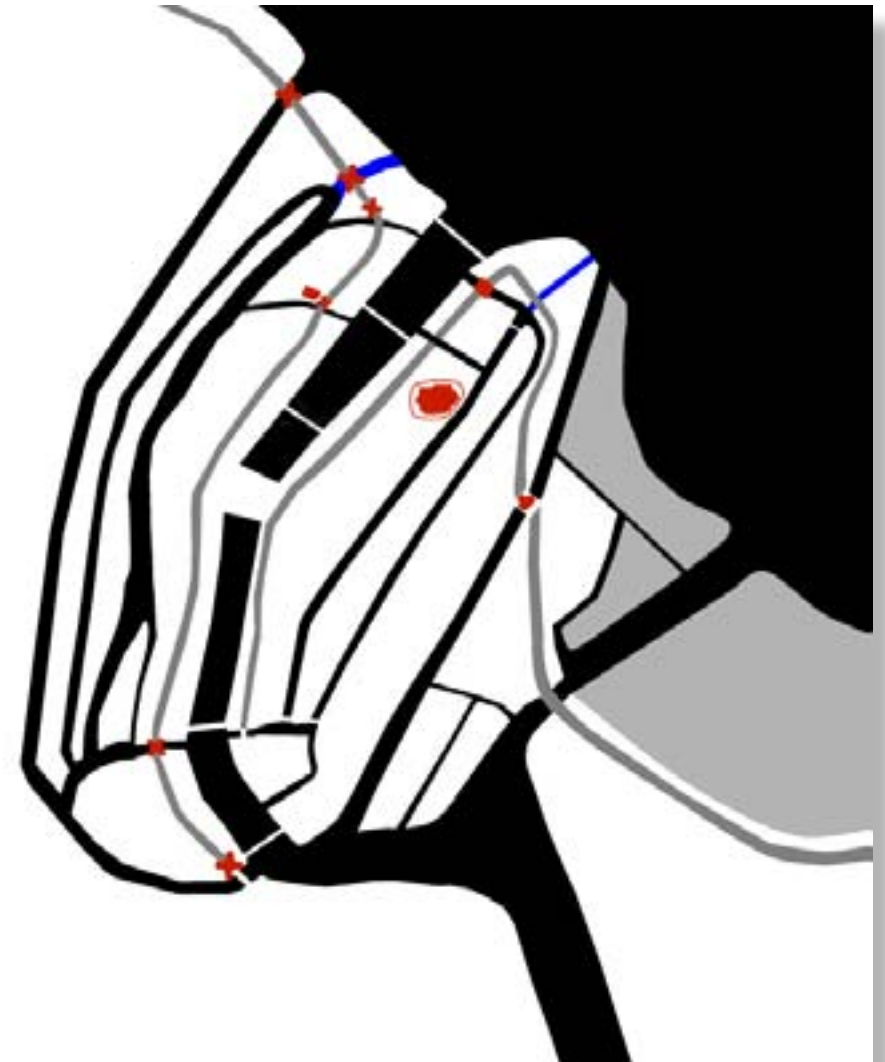
Links: De inmiddels gedempte Begijnensloot met links de achterzijde van de huisjes op het Grote Hof van het begijnencomplex.

Er bestaat dus gerechtvaardigde twijfel omtrent de stelling dat de Nieuwezijds Voorburgwal gegraven is. Alhoewel van oorsprong mensenwerk, mag je de vorm en omvang van de waterloop ook als een in feite natuurlijke zien. Het regelmatige aanbod van water uit de wetering was ongewenst voor het ontginningsgebied. Het waterschap dan wel Amsterdam heeft rond 1360 een nieuwe dijksloot gegraven en daarbinnen een kade opgeworpen. De stad nam de tussenliggende ruimte dankbaar in gebruik om er de eerste staduitbreiding te realiseren, die te dateren valt rond 1365. Het is opvallend dat de ontginning door de eeuwen heen steeds angstvallig de boezem (Amstel) en de Boerenwetering buiten het watersysteem van de in feite als polder beheerde ruimte hield. De stad Amsterdam daarentegen heeft beide waterlopen noodgedwongen in het eigen watersysteem opgenomen, al of niet gecontroleerd door steeds meer sluiscomplexen in de stad. Dat dwong het stadsbestuur bij elke stadsuitbreiding tot kostbare maatregelen om de ontginning te beschermen tegen het peil van het stadswater.

Links: De eerste uitwijk voor het water van de Boerenwetering, de Nieuwezijds Kolk, die uiterlijk in 1349 gedempt werd.

Onder: De basis van de Nieuwezijds Voorburgwal werd gebruikt om het water van de Boerenwetering naar het IJ te geleiden, toen het spui via het Spui onvoldoende bleek. Aanvankelijk werd uitgewaterd via de Nieuwezijds Kolk, toen via de Nieuwezijds Armsteeg (vanaf 1349) en tenslotte via de Oude Haarlemmersluis (vanaf 1387).

Van de tweede uitwatering van de Boerenwetering via de Nieuwezijds Armsteeg is alleen de gedempte waterloop nog te herkennen. Deze uitwatering functioneerde slechts van 1349 tot 1387, toen de volgende uitwatering gereed was. Die ging via de Oude Haarlemmersluis, hiernaast op een schilderij van Jan van der Heijden. Hij schilderde het tussen 1667 en '70, maar de sluis is veel ouder. Die werd gebouwd ter gelegenheid van de doorbraak van de IJ-dijk rond 1385 en valt samen met het graven van de Nieuwezijds Achterburgwal. De samenkomst van Voor- en Achterburgwal vormde een nieuwe kolk. Hiermee was eindelijk voldoende afvoercapaciteit bereikt.

Tot de bouw van de tweede Haarlemmerpoort aan het Singel (rond 1425, aangepast aan de stenen muur rond 1480) stond over deze sluis de eerste Haarlemmerpoort, die in 1506 afgebroken werd.

De topografische bijzonderheden van Amsterdams ontwikkeling

○ = elders in de lijst ook al genoemd * = ondersteunend artikel van andere auteur

Middeleeuws Amsterdam

- De cope-ontginning van Amstelland
- Poerte ende Vrihede van Amstelredamme
- De eerste 300 jaar in het bestaan van Amsterdam
- Stadspoorten op de Nieuwendijk
- Is de Nieuwezijds wel gegraven?
- De kop van de Nieuwendijk, een 14^e-eeuwse stadsuitbreiding
- De Boerenwetering en zijn loop door Amsterdam
- Middeleeuwse kloosters van Amsterdam
- Het Sint Anthonius gasthuis (Leprozenhuis)
- * Het Leprozenhuis te Amsterdam, Mej. Dr. I. H. van Eeghen 1955
- Het Kartuizerklooster Sint Andries ter Zaliger Haven
- De metamorfose van die Plaetse tot de Dam
- Amsterdam, van Heren, van bisschoppen en van graven
- Amsterdam, van Hoeken en Kabeljauwen

Amsterdams nijverheid, handel en transport

- Markten van Amsterdam (locaties door de eeuwen gevolgd)
- * Botermarkt en Kaasplein, Dr. A. Halberstadt 1910
- Beurtvaarders, trekschuiten en overzetveren
- Vroege industriegebieden: Stadsrietlanden, Zaagmolensloot, Mennonietensloot, Overtoomsevaart, Kwakerspoel en Zaagmolenbuurt
- * De molens in de Stadsrietlanden, Mr. J. H. van den Hoek Ostende
- * Het einde van de korenmolens op de bolwerken aan de Singelgracht, Mr. J. H. van den Hoek Ostende, 1972
- * Precario en Windgeld, Mr. J. H. van den Hoek Ostende, 1969
- Geschiedenis van Rederij J. H. Bergmann
- Geschiedenis van Rederij Boekel
- Geschiedenis van het Leidseplein en Hirsch & Cie
- De geschiedenis van de Haarlemse tram (NZH)

- Straattypen en standwerkers
- Straathandel
- Stadschroniqueurs in de 17e en 18e eeuw
- Topografische tekenaars in Amsterdam
- Topografische fotografen in Amsterdam

Amsterdam havenstad

- Zeehaven in beweging, van centrum naar oost en weer naar west
- De Lastage, eerste industrieterrein van Amsterdam
- Rapenburg, Marken en Uilenburg, werkeilanden pur sang
- Waalseiland, wooneiland voor de scheepvaartchique
- Oostelijke eilanden Kattenburg, Wittenburg en Oostenburg
- * Opkomst der Amsterdamse haven, W. H. M. de Fremery 1925
- * Geschiedenis Amsterdamse scheepsbouw, Dr. L. van Nierop
- Van Petroleumhaven tot grootste benzinehaven ter wereld

Stadsuitleg 1578-1596

- De Eerste en Tweede Uitleg 1578-1596
- Rembrandtplein, de metamorfose van een onbedoeld plein
- Vlooienburg & Zwanenburg
- De Haarlemmerbuurt, verdeeld over Tweede en Derde Uitleg
- De Lastage, het eerste industrieterrein van Amsterdam
- Rapenburg, Marken en Uilenburg, werkeilanden pur sang

Stadsuitleg 1609-1700

- De Derde en Vierde Uitleg 1609-1700
- Die Verheelinghe; geschiedenis van de Leidsegracht e.o.
- De Amsterdamse schans en bolwerken
- De Trapjesschans, een nijver stukje Schans
- Westelijke eilanden Bickers-, Prinsen- en Realen-eiland

- Het ontstaan van de Jordaan
- Gangen en hoven van de Jordaan
- Waalseiland, wooneiland voor de scheepvaartchique
- Oostelijke eilanden Kattenburg, Wittenburg en Oostenburg
- De Plantage, een geslaagde mislukking
- Amstelkerk, noodgebouw met eeuwigheidswaarde

Stadsuitleg 1877-1921

- Annexaties 1877-1921
- Stadsontwikkeling en de politiek
- Spaarndammerbuurt en Zeeheldenbuurt
- Van Smalle Pad tot Planciusstraat
- Het Museumkwartier en de Waskaarsenfabriek
- * Het Westerplantsoen in de Zeeheldenbuurt, A Huyser 1990
- * De wet kent geen steden, Drs. J. P. Janse, 1992 (Nieuwer-Amstel)
- * Dorpse straten in de stad, Ph. Spangenberg, 1995-1996

Amsterdam en het water

- Amsterdams Waterstaat
- Raadselachtige waterwerken
- Donkeresluis
- Stadsuitleg en de omringende waterschappen en gemeenten
- Het IJ, van getijdekreek via waterwolf tot droogmakerij
- Van open havenfront tot Open Havenfront
- De vreemde geschiedenis van Kostverlorenwetering en de overtoom
- Aanloop tot het Noordzeekanaal; Holland op z'n smalst